

AZƏRBAYCAN İQTİSADÇILAR İTTİFAQI
AMEA ELMİ İNNOVASIYALAR MƏRKƏZİ
GƏNCƏ REGIONAL ELMİ MƏRKƏZİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AQRAR UNIVERSİTETİ

REGIONAL İNNOVASIYA FƏALİYYƏTİ: REALLIQLAR VƏ PERSPEKTİV İNKİŞAF

ELMİ-PRAKTİKİ KONFRANSIN MATERİALLARI

13-14 dekabr 2012-ci il

GƏNCƏ - 2012

Məlumdur ki, elmi-tədqiqat və təcrübi konstrektor işlərinin aparılması bir neçə fazadan ibarətdir.

Yuxarıda qeyd olunan tədqiqat istiqamətləri insan fəaliyyətinin xüsusi yaradıcı formasıdır və cəmiyyətdə elmiliyin, tərbiyənin və təhsil səviyyəsinin yüksəlməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Burada elmi-tədqiqat işlərinin texniki tapşırıqlarını işləmək, nəzəri və təcrübi tədqiqatlar aparmaq, tədqiqatların nəticələrini qiymətləndirmək və ümumiləşdirmək kimi mühüm mərhələləri özündə birləşdirir.

İNNOVATİV İNFORMASIYA İQTİSADIYYATININ FORMALAŞMASININ REGIONAL ASPEKTLƏRİ

*i.e.n., dosent Əlövsət Q.Əliyev
AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun şöbə müdiri*

Giriş. Azərbaycanda ölkənin hər tərəfli sosial-iqtisadi inkişafı və beynəlxalq iqtisadi sistemə integrasiyası üçün əlverişli innovativ şərait yaradılmışdır. Ardıcıl aparılan islahatlar nəticəsində bir çox sahələrdə və regionlarda makroiqtisadi göstəricilərin artımında yüksək nəticələrə nail olmuşdur, iqtisadi potensialın formalaşmasında əhəmiyyətli uğurlar qazanılmışdır.

Respublikanın uzunmüddətli davamlı inkişafını təmin edəcək strateji əhəmiyyətli sənəddə - "Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış" inkişaf Konsepsiyasında 2020-ci ilədək respublika iqtisadiyyatının inkişafının başlıca təmayülləri əksini tapmaqdadır.

Məlum olduğu kimi, artıq xeyli vaxtdır ki, 2014-2023-cü illəri əhatə edən yeni regional inkişaf programının hazırlanması istiqamətdə işlər aparılır. Bütün bunlar isə yaxın illərdə respublikanın paytaxtı ilə regionların inkişafı arasındaki fərqli tamamilə azalmasına, bölgələrdə ən müasir standartlara cavab verən infrastrukturun yaradılmasına, firavan həyat tərzinin təmin olunacağına, eləcə də mədəni-intellekual inkişafla əlverişli zəmin yaradır. Ona görə də göstərilən istiqamətlərdə Qlobal İnformasiya Cəmiyyətinin əsasını təşkil edən yeni iqtisadiyyatın Azərbaycanda formalaşmasının regional aspektlərin nəzərdən keçirilməsi, öyrənilməsi, təhlili, mövcud problemlərin ümumiləşdirilməsi və onların həll yollarının tapılması aktual məsələlərdəndir.

Qlobal və regional IC-in formalaşması. Dünyada 2001-ci ildən başlayaraq Qlobal İnformasiya Cəmiyyəti ideologiyası qəbul olunmuşdur. Inkişaf etmiş dövlətdə bu istiqamətdə ciddi işlər həyata keçirirlər. Bununla yanaşı hər dövlət öz ərazisində Milli İnformasiya Cəmiyyəti formalaşdırmağa səy göstərir. Azərbaycanda da 2001-2003-cü illərdən başlayaraq bu istiqamətdə xeyli işlər görülmüş və İKT üzrə Milli Strategiya qəbul edilmişdir.

İnformasiya iqtisadiyyatının formalaşması. İnformasiya Cəmiyyətinin iqtisadi əsasını informasiyaya və İKT-yə əsaslanan iqtisadi proseslər və sahələr təşkil edir. Müasir dünya iqtisadiyyatının əsas resursu informasiyadır. Yeni iqtisadiyyat industrial iqtisadiyyatın keyfiyyətcə daha yüksək elmi-texniki və informasiya səviyyəsində texnologiyalaşdırılmasının və qloballaşdırılmasının təzahürüdür. İnformasiya iqtisadiyyatı iqtisadi proseslərin İKT əsasında modernləşdirilməsi, iqtisadiyyatın daha çox informasiyaluşması nəticəsində formalaşır.

Innovativ informasiya iqtisadiyyatının formalaşması. Inkişaf etmiş müasir ölkələr də industrial iqtisadiyyatın resurslarından xeyli dərəcədə istifadə edirlər. Onlar adətən özlərinin xüsusi istehsallarını milli iqtisadiyyatın sərhədlərindən kənarda aparırlar. Bu zaman yeni iqtisadiyyat industrial iqtisadiyyatın innovasiya infrastrukturunun inkişaf mərhələsi kimi çıxış edir.

Göstərilən faktorlar onu qeyd etməyə əsas verir ki, ölkənin gələcək inkişafı üçün iqtisadiyyatın real sektorunda innovasiya proseslərinin həyata keçirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə şəraitdə informasiyaya, texnologiyaya və innovasiyaya əsaslanan innovativ iqtisadiyyat formalaşır. Belə iqtisadiyyati biliklər iqtisadiyyatı da adlandırırlar.

Biliklər iqtisadiyyatının formalaşması. Biliklər iqtisadiyyatında əsas resurs mənbəyini biliklər və innovasiyalar təşkil edir. Belə şəraitdə elmin, təhsilin inkişaf etdirilməsi, onların istehsalla qarşılıqlı əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi əsas şərtlərdən hesab olunur. Bu prosesi ölkənin regional infrastrukturunun formalaşmasında mütləq nəzərə almaq çox mühümdür.

Biliklər iqtisadiyyatının potensial imkanları ənənvi iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi və onun yeni sahələrinin bio-, nanotexnologiyalar, gen mühəndisliyi, informatika və s. əsasında inkişafı işində yeni innovasiya tsiklinə sürət verməyə qadirdir.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı haqqında. Məlumdur ki, ölkədə həyata keçirilən neft strategiyası nəticəsində əldə edilən gəlirlərdən böyük əhəmiyyətli dövlət proqramlarının və sosial-iqtisadi layihələrin reallaşmasında istifadə edilir. Regionların yerli resursları və digər amillər nəzərə alınmaqla onların sosial-iqtisadi inkişafı üzrə Dövlət programı mərhələlərlə həyata keçirilir. Həmin Dövlət programı regionlarda sahibkarlığın inkişafını sürətləndirməklə, oradakı əmək ehtiyatlarından, təbii və iqtisadi resurslardan kifayət qədər səmərəli istifadəyə, iqtisadiyyatın dinamik inkişafına, əhalinin məşğulluğunun artırılmasına, yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılmasına imkan yaratmışdır.

Bu program əsasında işsizlik probleminin aradan qaldırılması, yeni sosial infrastruktur obyektlərinin - təhsil, mədəniyyət, səhiyyə, rabitə müəssisələrinin tikintisi, yeni yolların çəkilişi və əsaslı bərpası istiqamətində tədbirlər həyata keçirilmişdir. Nəzərdə tutulan mühüm vəzifələrdən biri də bütün sahələrdə yeni dövrün tələblərinə cavab verən infrastrukturun yaradılması yolu ilə insan resurslarının inkişafıdır. Yeni dövrün tələblərinə müvafiq olaraq regional inkişafa kompleks məsələ kimi yanaşılan Dövlət Programında regionların sosial-iqtisadi inkişafının, əsas məqsədlərinə aşağıdakılardan aid olunmuşdur: 1)ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafının sürətləndirilməsi, 2)iqtisadiyyatın diversifikasiyası, tarazlı regional və davamlı sosial-iqtisadi inkişaf, 3)əhalinin həyat səviyyəsinin daha da yaxşılaşdırılması, 4)ölkənin təbii və əmək potensialından səmərəli istifadə etməklə qeyri-neft sektorunun sürətli inkişafının təmin olunması, infrastruktur təminatının yaxşılaşdırılması, 5)sahibkarlıq mühitinin yaxşılaşdırılması və sahibkarlığın inkişafının daha da sürətləndirilməsi, 6)iqtisadiyyatın inkişafına investisiyaların cəlb olunması, 7)ixracönümlü məhsul istehsalının stimullaşdırılması, müasir tipli infrastruktur obyektlərinin yaradılması, mövcud obyektlərin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin artırılması, yoxsulluğun səviyyəsinin azaldılması və s.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafında İKT amili. Azərbaycanda paytaxtla regionlar arasında, xüsusilə kənd yerlərində inkişaf və yoxsulluq həddi fərqlidir. Bu İKT sahəsinə də aiddir.

İKT-nin inkişafı və yoxsulluğun azaldılmasında əsas diqqət regionlara yönəldilməlidir. Çünkü yoxsulluğun səviyyəsi əsasən regionlarda daha çoxdur. Regionlarda təhsilin, elmin, texnika və texnologiyanın səviyyəsi də aşağıdır və müvafiq infrastruktura yoxdur və ya olduqca zəifdir. Buna görə də ilk növbədə təhsilin və İKT-in səviyyəsi yüksəldilməlidir. Nəzərə alınsa ki, İKT həm də təhsilin səviyyəsinə birbaşa təsir edir, onda regionlarda İKT-in inkişafının nə qədər vacib olduğu aydınlaşar. Elə bu səbəbdəndir ki, İKT üzrə Dövlət programında regionlarda İKT-in inkişafına xüsusi fikir verilmişdir. Belə ki, Dövlət programında göstərilir ki, Gəncə, Sumqayıt, Mingəçevir, Naxçıvan, Lənkəran şəhəri və digər şəhər-rayon icra Hakimiyyətləri və Bələdiyyələrinin fəaliyyətini təmin edən və Internet şəbəkəsi vasitəsilə bu fəaliyyət barədə məlumat verən informasiya sistemlərinin realizasiyası, yerlərdə təhsil sisteminin informasiyalasdırılması programının hazırlanması, məsaflədən (distant) tədrisin və təlimin təşkili və keçirilməsi üçün tipik sistemin metodologiyasının yaradılması, regional informasiya mərkəzlərinin sayının artırılması və fəaliyyət dairəsinin genişləndirilməsi həyata keçirilməlidir.

Regional innovasiya infrastrukturunun inkişafı. Regionda innovasiya fəaliyyəti mexanizminin formallaşması prosesində innovasiya infrastrukturunun yaradılması əsas şərtlərdən biridir. Bu, xeyli zaman sərfi tələb edən əməktutumlu məsələdir. Innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi üçün vacib olan şərtlərdən biri infrastrukturnun olmasına.

Innovasiyanın inkişaf mexanizminin formallaşması vasitəsi aşağıdakı mərhələdən ibarətdir: 1)hərəkətli – texnopark çərçivəsində innovasiya vahidlərinin uğurlu fəaliyyəti üçün zəruri şərtlərin yaradılması, başqa sözlə regionda ilkin innovasiya mühitinin formallaşdırılması; 2)texnoparkın fəaliyyətə başlaması və ya innovasiya sisteminin formal strukturlaşdırılması.

Regionda innovasiyanın inkişaf mexanizminin formallaşdırılması prosesində idarəetmə obyekti qismində aşağıdakı strukturlar çıxış edə bilər: 1)elmi strukturlar akademik sektor; 2)istehsal strukturu (regionun innovasiya-aktiv müəssisələri və təşkilatları).

Regionda innovasiya infrastrukturunun inkişafında əsas məqsəd innovasiyalar əsasında təkrar istehsal prosesini təmin edən fəaliyyət sisteminin yaradılmasıdır.

Regional innovasiya infrastrukturunun formallaşma və inkişaf istiqamətləri aşağıdakılardır nəzərdə tutu bilər: 1)regionda innovasiya siyasetinin prioritet istiqamətlərinə yönəlməni; 2)innovasiya sferasında

rəqabətlik mexanizminə riayət olunmaqla yanışı dövlət təsirinin aktivləşdirilməsi; 3) innovasiya fəaliyyətinin birbaşa və dolayısı dəsteklənməsi metodlarının daxil olduğu motivasiya sisteminin yaradılması; 4) iqtisadi səmərəlilik prinsipi; 5) regionda məqsədli kompleks innovasiya programlarının formalasdırılması və tətbiqinin səmərəli instrumentlərinin yaradılması; 6) regionun innovasiya potensialının inkişafının möhkəmləndirilməsi və səmərələşdirilməsi; 7) innovasiyanın inkişaf mexanizminin işlənilməsinə sistemli yanaşma; 8) elmin, istehsalın və bazarın integrasiyası, hakimiyətin bütün səviyyələrinin (regional, bələdiyyə, korporativ) qarşılıqlı əlaqəsi və birlüyü.

Regional innovasiya sisteminin məqsədlərinin formalasdırılması prosesində onun maraqlarını nəzərə almaq vacibdir. Bunlar aşağıdakılardan ibarət ola bilər: 1) məhsulun və intellektual xidmətlərin digər regionlardan gətirilməsindən asılılığın azaldılması; 2) inkişafın istehsal və xammal resurslarının səfərbərliyə alınması hesabına təmin edilməsi; 3) inkişafın regionda olan xüsusi resurslar, həmçinin həmin regionun istehsal və elmi bazası, coğrafi vəziyyətinin inkişaf xüsusiyyətləri hesabına təmin edilməsi; 4) digər regionlarla birgə layihələrin həyata keçirilməsi vasitəsilə innovasiya səviyyəsinin yüksəldilməsi; 5) regionun innovasiya məhsullarının və texnologiyalarının ixracatçısına çevrilməsinə təşəbbüs edilməsi.

Regionun xüsusiyyətlərini və maraqlarını nəzərə alaraq idarəetmədə innovasiya siyaseti və ona uyğun olan innovasiya inkişafının strategiyası formalasdırılır və bu aşağıdakılardan ibarətdir: 1) innovativ düşüncə tərzinin, fəaliyyətin müxtəlif sferalarda innovasiyaların əhəmiyyətinin, regionun inkişafında onların rolunun təbliği; 2) regionun daxilində və onun hüdudlarından kənarda mövcud innovasiyalar, onlardan istifadə mexanizmləri və yolları haqda informasiyaya əlçatanlığın təmin edilməsi; 3) innovasiya infrastrukturunun inkişafına və innovasiya layihələrinin reallaşdırılmasına investisiyaların cəlb edilməsi; 4) regionun innovativ-aktiv region kimi getdikcə daha aktiv mövqe tutması.

Regionun innovativliyi onun rəqabətqabiliyyətliliyinin başlıca faktorudur. Bu prosesə aşağıdakıları aid etmək olar: 1) innovasiyalığın özündə yenilik, dəyişikliklər, dinamiklik elementlərinin saxlanması; 2) innovasiyalılıqda məhsulun, müəssisənin, ərazinin rəqabətqabiliyyətliliyinin bütün digər faktorları ilə sıx əlaqəli olması; 3) innovasiyaların bazar tələbatının formalasdırmasına təsiri.

İnformasiya cəmiyyətinin hazırlıq indeksində regional aspekt. Bu aspekt bilavasitə regionlarda informasiya Cəmiyyətinin formal olması səviyyəsini göstərən indeksdə əks oluna bilər. Belə ki, regionların informasiya cəmiyyətinə hazırlıq indeksi regionların inkişafı üçün İKT-nin genişmiqyaslı istifadəsinin hazırlıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi kimi özünü göstərir. İndeksin formalasdırması metodologiyası “elektron hazırlıq” konseptual sxemini əsaslanır. Burada informasiya iqtisadiyyatının inkişaf göstəriciləri sistemli şəkildə nəzərdən keçirilir.

Regionların indeksi elektron inkişafın insan kapitalı, iqtisadi mühit və İKT infrastrukturunu kimi üç əsas faktorunu xarakterizə edən göstəricilər və altı fəaliyyət sferasında – dövlət və bələdiyyə idarəetməsində, biznes, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət sahələrində İKT-nin əlyetərliyi və istifadəsi, həmçinin və əhali tərəfindən İKT-nin istifadəsi göstəriciləri əsasında formalasdır.

İndeks göstəricilərin qiymətlərinin umumiləşməsi əsasında baş verir. Bu proses müxtəlif səviyyəli detallaşdırımlarla informasiya cəmiyyətinin müxtəlif istiqamətləri və faktorları üzrə regionların reytinqini müəyyən etməyə imkan verir. Bundan başqa subindekslərin qiymətləndirilməsi üçün də həmin sahənin parametrlərini bildirən göstəricilər yığımından istifadə olunur. Bəzən elə də olur ki, bir sıra istiqamətlərdə (İKT-infrastruktur, iqtisadi mühit, fərdi şəxslərin İKT-dən istifadəsi, təhsildə İKT) subindekslər heç bir aralıq parametr daxil edilmədən və hesablanmasıdan birbaşa həmin subindeksi təşkil edən göstəricilər əsasında hesablanır.

Yekun indeksin hesablanması metodikası haqqında onu qeyd etmək olar ki, indeksin hesablanması üçün istifadə olunan bütün göstəricilər 0-1 intervalında qiymətləndirməyə gətirilir, başqa sözlə normallaşdırılır. İnreksin hesablanması üçün istifadə olunan normallaşdırma metodikası Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqı (ITU) tərəfindən hazırlanmış İKT-nin inkişafı indeksində (ICT Development Index, IDI) qəbul edilmiş proseduraya anoloji olaraq aparılır. Bu prosedura göstəricinin cari qiymətinin onun “etalon” (normallaşdırıcı) qiymətinə bölünməsi yolu ilə alınır. Adətən “etalon” qiymət olaraq bu göstərici üzrə ən maksimal qiymət götürür. Regionun göstəricinin normallaşdırılmış qiyməti $X=Rx/Rn$ formulu ilə hesablanır.

Burada, Rx – x-regionu üçün göstəricinin qiyməti, Rn- göstəricinin normallaşdırıcı (“etalon”) qiymətidir.

Bələliklə, əgər region göstəricinin “etalon” qiymətinə malikdirsə, onda həmin göstəriciyə görə onun qiyməti 1-ə bərabər olacaqdır, əgər bu qiymət etalon qiymətdən kiçikdirsə, onda onun normallaşdırılmış qiyməti 1-dən kiçik olacaq və bu qiymətə görə regionun etalon qiymətdən nə qədər geri qaldığını müəyyən etmək olar.

Ayri-ayrı regionlar üçün göstəriçinin qiyməti olmadıqda onun qiyməti korrelyasiya asılılığı kimi müxtəlif statistik üsullardan istifadə etməklə təyin edə bilər.

Subindekslərin qiyməti uyğun sahəni xarakterizə edən parametrlərin qiymətinin ədədi orta qiyməti hesab olunur. Bəzən hər bir göstərici müəyyən olunmuş çəki əmsalı ilə çıxış edir. Əksər hallarda isə bərabər çəkilərdən istifadə olunur. İndekslərin qiymətləndirilməsi subindekslərin qiymətlərindən təşkil olunur. Regionların informasiya cəmiyyətinə ümumi hazırlıq indeksi uyğun çəkilərə malik indeks-komponentlərin ədədi ortası kimi ortaya çıxır. Ümumi İndeksin, indeks-komponentlərin, subindekslərin və ayrı-ayrı göstəricilərin qiymətləri əsasında regionların reytinq cədvəli qurulur.

Göstəricilərin və subindekslərin hesablanması zamanı informasiya mənbəyi kimi 1)beynəlxalq, dövlət və müəyyən sahələr üzrə rəsmi statistik verilənlər: Avropa dövlət statistikası, İTU, milli dövlət statistika xidməti, nazirliklər və s. 2)sorğu və yoxlama verilənləri: icra hakimiyyəti orqanlarının rəsmi saytlarının nəticələri əhalinin ictimai rəyi və s. kimi verilənlərdən istifadə olunur.

Regionda innovativ situasiyani tədqiq etmək üçün istifadə edilən geniş yayılmış göstəricilərə: 1)regionun makroiqtisadi xarakteristikaları (ümumdaxili məhsul və onun əsas komponentləri, müəssisələrin gəlirləri, elmə və innovasiyalara investisiyalar və s.); 2)regionun iqtisadiyatını xarakterizə edən göstəricilər (idxal, ixrac, maldövriyyəsi və s. göstəriciləri); 3)sahə strukturlarının göstəriciləri (regionda müxtəlif sahə müəssisələrinin buraxdığı məhsulların həcmi, gəlir, əlavə gəlir vergisi və c.) və s. aid etmək olar. Verilən göstəricilər qrupu əsasında regionun innovasiyalılığının mürəkkəb indikatorları (inteqral qiymətləndirmələr, kriteriyalar) hesablanıbilər.

Regional iqtisadi islahatların sürətləndirilməsində İKT. Regional aspektdə iqtisadi-sosial proseslərdə və sahələrdə islahatların sürətləndirilməsi, əhaliyə göstərilən sosial xidmətlərin keyfiyyətinin əsaslı sürətdə yaxşılaşdırılması üçün görüləcək müvafiq tədbirlər sistemində İKT-in tətbiqi əvəzedilməzdır. İKT dinamik templə regionun sosial və iqtisadi həyatının bütün sahələrinə tətbiq olunur. Hal-hazırda İKT-nin əhatə dairəsi yerli təşkilatları, qeyri-hökumət və özəl qurumları, iqtisadi-sosial, mədəni, ictimai-siyasi, təhsil, və s. sahələri əhatə edir. Regionun lazımı informasiyalarla təhciz edilməsinin zəruriliyi artıq tərəfindən qəbul olunur.

Son dövrlərdə ölkəmizdə aparılan iqtisadi islahatlar, regional inkişafın ön plana çıkməsi, bu sahədə dövlət və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının maraqlı olması İKT bazarının sürətlə inkişaf etməsi, ölkə daxilində və eləcə də beynəlxalq kommunikasiya sahələrində nəzərəçarpacaq kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsi ilə nəticələnmişdir.

İKT sektorun cəmiyyətin və iqtisadiyyatın müasir infrastrukturunun əsası olmaqla regional iqtisadiyyatın, mədəniyyətin, təhsilin, səhiyyənin, idarəetmənin inkişaf etdirilməsinin əsas mənbələrindən biridir.

Regional aspektdə "Elektron hökumət" in formalaşdırılması məsələsi. Regionlarda Elektron hökumətin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində əsas məqsəd effektiv, şəffaf və nəzarət oluna bilən dövlət idarəetməsi və yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsidir. Bu məqsədə nail olmaq üçün hakimiyyət və cəmiyyət arasında birbaşa əlaqəyə xidmət edən "elektron hökumət" in formalaşdırılması və inkişafi üzrə xüsusi kompleks fəaliyyət programının hazırlanması və həyata keçirilməsi çox vacibdir. İKT sahəsində elmi-texniki və istehsal potensialı yüksəldilməlidir. Təhsil sistemi təkmilləşdirilməli, İKT üzrə milli kadrların hazırlanması və əhalinin İKT-savadlılığı yüksəldilməlidir. Qeyd edək ki, təlim-məsləhət mərkəzlərinin, texnoparkların yaradılması, elmi-texniki məlumat sisteminin təşkili, elmi-texniki və innovasiya fəaliyyətini tənzimləyən avtomatlaşdırılmış informasiya-analitik mərkəzin yaradılması da bu sahədəki işlərə kömək edəcəkdir.

İKT-nin inkişafı üzrə Dövlət programı çərçivəsində əhalinin, fəaliyyəti məhdud olan şəxslərin, uşaqların o cümlədən fəaliyyəti məhdud olan uşaqların, habelə əhalinin digər zəif təbəqələrinin informasiya və digər xüsusi tələbatı təmin edilməlidir. Göstərilən təbəqələrin informasiya cəmiyyətinə tam daxil olunması məqsədilə tədris, inzibati və s. xarakterli uyğun tədbirlər həyata keçiriləcəkdir.

Regional informasiya ehtiyatlarının yaradılması zəruriliyi. Regional dövlət strukturlarında formallaşan informasiya resurslarına müraciət imkanları yaradılmalı, İnternetdə ictimai əhəmiyyət kəsb edən dövlət informasiya resursları yerləşdirilməli və İKT vasitəsilə əhaliyə xidmətlər göstərilməlidir.

Yeri gəlmışkən xatırlatmaq istərdik ki, iqtisadi, siyasi, sosial, mədəni, təhsil, elmi, texniki və s. kimi sahələrdə beynəlxalq aləmə inteqrasiya olunmaq istiqamətində inkişaf edən Azərbaycanın müasir iqtisadi siyasəti bir neçə cəhətdən özünəməxsus xüsusiyətlərlə səciyyələnir. Onlardan bəziləri sosial-iqtisadi inkişafın təmini və sürətləndirilməsi üçün məhz regional informasiya ehtiyatlarının yaradılmasını zəruri edir. Belə ki, 1) ölkə rəhbərliyi tərəfindən sosial-iqtisadi inkişafaya çox ciddi fikir verilir, sahələr üzrə inkişaf proqramları işlənilir, böyük iqtisadi layihələr həyata keçirilir; 2) yoxsulluğun azaldılması üzrə dövlət proqramı qəbul olunmuşdur; 3) dövlət idarəetməsində şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir; 4) sosial-iqtisadi inkişafda neft faktorundan asılılığın aradan qaldırılmasına, qeyri-neft sektorlarının, o cümlədən telekomunikasiya və informasiya texnologiyaları sahəsinin inkişaf etdirilməsinə çalışılır; 5) regionların inkişaf etdirilməsi ciddi bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuş və bu sahədə dövlət proqramı qəbul olunmuşdur; 6) ölkə İnformasiya Cəmiyyəti yaradılması istiqamətində mühüm addımlar atır, bu sahə üzrə Dünya Sammitlərində iştirak edir, beynəlxalq İKT-layihələrin həyata keçirilməsində səy göstərir; 7) ölkədə İKT sahəsində bir çox mühüm qanunlar, qərarlar qəbul olunmuş, İKT üzrə Milli Strategiya, İnformasiya Texnologiyalarının inkişafı üzrə Dövlət proqramı “E-Azərbaycan” təsdiqlənmişdir.

Regionlarda rəqəmsal fərqli azaldılması. Son illərdə regionlarda İKT-nin tətbiqi sahəsində ciddi irəliləyişlərə baxmayaraq aparılan təhlil və araşdırmlar göstərir ki, Azərbaycanın regionları arasında, xüsusilə kənd yerlərində rəqəmsal fərqli hələ də güclüdür. Bu isə regionlarda İKT-in tətbiqi və inkişaf etdirilməsinin nə qədər vacib olduğunu təsdiqləyir. Bunlardan başqa hələ ötən illərdə qəbul olunmuş daha bir mühüm “İnformasiya əldə etmək haqqında” Qanuna görə bütün dövlət və bələdiyyə idarəetmə orqanları özlərinin Internet informasiya ehtiyatlarını yaratmalı və istifadəyə verməlidirlər. Buna müvafiq olaraq yerlərdə də bu sahədə xeyli işlər görülməlidir. Ona görə də regionlarda rəqəmsal fərqli güclü olmasını, ölkədə İKT sahəsində istər kadr, istərsə də texniki-texnoloji bazanın zəif olmasını nəzərə alaraq, həmçinin pərakəndəliyin, sistemsiqliyin qarşısını almaq və həmin işlərin səmərəliliyini yüksəltmək məqsədilə bəzi tövsiyyələrin iş prosesində nəzərə alınması məqsədə uyğun olardı.

Regionlarda Internet informasiya ehtiyatları haqqında. Internet informasiya ehtiyatları əhalinin, hüquqi şəxslərin, digər dövlət və bələdiyyə qurumlarının informasiyaya olan tələbatını daha dolğun ödəmək məqsədilə yaradılır. Internet informasiya ehtiyatları ən yeni, dəqiq və aktual informasiyaları özündə əks etdirməlidir. Həmin informasiya ehtiyatlarında informasiyanın alınması, yerləşdirilməsi vaxtı və mənbəyi göstərilməlidir. Internet informasiya ehtiyatları nümunəvi struktura malik olmalıdır. Onlar bir-birləri ilə öz aralarında, eləcə də vətəndaşlarla daimi əlaqə saxlamağa imkan verməli, respublikada fəaliyyətdə olan digər informasiya ehtiyatları ilə qarşılıqlı əlaqədə olmalıdır. Müxtəlif Internet informasiya ehtiyatları bir-biri ilə uzlaşa bilməli, formalaşmaqdə olan E-hökumətin üzvi həlqəsinə çevrilə bilməlidir.

Regionlarda Elektron ticarət-kommersiya infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi haqqında. Regionların inkişafı ilə bağlı İKT üzrə Dövlət Proqramlarında Elektron ticarət-kommersiya infrastrukturunun inkişafı, kartlı ödənişlər üzrə əməliyyat mərkəzlərin yaradılması, müasir elektron ödəniş sistemlərinin inkişaf etdirilməsi, kiçik və orta sahibkarlıqda elektron ticarətin stimullaşdırılması, elektron xidmətlər sisteminin genişlənməsi, Elektron biznes və elektron kommersiya üzrə beynəlxalq informasiya-əməliyyat mərkəzinin yaradılması və s. nəzərdə tutulmuşdur.

Sosial və iqtisadi həyatda İKT-nin sürətli tətbiqi nəticə etibarı ilə cəmiyyətin iqtisadi və sosial həyatının bütün sahələrini müasir rabitə və informasiya texnologiyaları xidmətləri ilə tam təmin etməyə gətirəcəkdir. Yerli dövlət orqanları İKT bazasında şəbəkəyə qoşulacaq, onların web-saytlarının və elektron-poçtların yaradılması təmin ediləcəkdir. Regional dövlət orqanlarında elektron sənəd mübadiləsi, elektron ticarət sistemləri tətbiq olunacaqdır.

Regional informasiya və innovasiya mərkəzləri. Bəzi regionlarda fəaliyyət göstərən informasiya və innovativ mərkəzlərinin rolü çox böyükdür. AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun təşəbbüsü ilə bir çox rayonlarda İKT kursları təşkil olunmuşdur. Təkcə 2012-ci ildə 9 regionda 21 qrupda 478 nəfərə kurslar təşkil olunmuş, onların bilikləri sertifikatlaşdırılmışdır. Hazırda institutda bir çox regionu eyni zamanda əlaqələndirə bilən videokonfrans sistemi qurulmaqdadır.

Nəticə. İKT və innovasiya sistemləri ölkə iqtisadiyyatının bütün sahələrində səmərəliliyin artırılmasına, məhsul və xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə köməklik göstərəcəkdir. Azərbaycan iqtisadiyyatında İKT sahəsi inkişaf edərək respublikada informasiya cəmiyyətinin və innovativ informasiya iqtisadiyyatının formallaşmasına zəmin yaradaraq cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatının bütün sahələrinin, həmçinin regionların sürətli inkişafını təmin edəcəkdir.

İNNOVASIYALI İQTİSADIYYATDA QEYRİ-İQTİSADİ AMİLLƏRİN ROLUNUN REGIONAL İNKİŞAFA TƏSİRİ

*i.e.n., dos., Həsənova Pəri Əmirəhməd qızı
AMEA Elmi İnnovasiyalar Mərkəzi*

İqtisadi inkişafın təmin olunmasında regionların inkişafına nail olmaq lazımdır. Regional inkişafa xüsusi diqqət yetirilməsi zəruridir.

Innovasiya sahəsində həyata keçirilən fəaliyyət bazar iqtisadiyyatı şəraitində iqtisadiyyatın inkişafını başlıca xüsusiyyəti kimi çıxış edir. İqtisadiyyatı inkişaf etdirmək üçün innovasiya siyaseti həyata keçirilməli, innovasiya fəaliyyətinin genişlənməlidir. Burada milli iqtisadiyyatın artımına təsir edən iqtisadi amillərdən başqa qeyri-iqtisadi amillərin təsiri də açıqlanır. Milli strategyanın əsas parametrləri göstərilir.

Hər bir ölkənin lazımı inkişaf səviyyəsini təmin etmək üçün ilk növbədə regionalların inkişafına nail olmaq zəruridir. Regional inkişafı təmin etmədən ümumi iqtisadi inkişaf mümkün deyildir. Ölkənin ümumi iqtisadi siyasetinin prioritet istiqamətlərdən biri və əsası regionların inkişaf problemidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafi Dövlət Proqramına uyğun olaraq, qeyri-istehsal sahələrinin maddi texniki bazası xeyli yaxşılaşmışdır. Respublikanın ayrı-ayrı regionlarında çoxsaylı rabitə xalqları, su təzimləyici qurğuları tikilib istifadəyə çevrilmiş, əhalinin elektrik enerjisi və qazla fasiləsiz təminatı sahəsində əsaslı dönüş yaranmışdır. Ölkədə bu sahələrdə infrastrukturun yeniləşməsi üzrə işlər həyata keçirilməkdədir.

Artıq Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcək inkişaf prioritətləri ayrı-ayrı regionların sosial iqtisadi inkişaf siyaseti ilə müəyyənləşdirilir. Mövcud potensialdan daha səmərəli istifadə etməklə regionlarda sənayenin və kənd təsərrüfatının müxtəlif sahələrinin inkişafını sürətləndirmək əsas vəzifələrdəndir. Dövlət Proqramını bu baxımdan mükəmməl hesab etmək olar. burada diqqəti çəkən məqamlardan biri də ondan ibarətdir ki, ölkədə əldə edilmiş makrosabitliyin qorunub saxlanması başlıca məqsəd kimi seçilmişdir.

Təbii ki, istər makroiqtisadi sabitliyin etibarlı təminatı, istərsə də ölkənin davamlı inkişafına xidmət edən və proqramda müəyyən edilmiş vəzifələrin uğurlu icrası məqsədilə milli iqtisadiyyatın, o cümlədən regionların inkişafının başlıca şərtlərdən biri olan orta illik inflasiya tempinin və s. məsələlərin optimal səviyyədə saxlanılması bu siyasetin davam etdirilməsini tələb edir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahibkarlıq fəaliyyətinin ən başlıca xüsusiyyəti kimi çıxış edən funksiyalardan biri iqtisadiyyatda innovasiya sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətdir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev cəmiyyətin bütün sferalarında inkişafın məhz elmi əsslərlə söykənməsinə çalışmış sənayenin ayrı-ayrı sahələrində elmi-texniki tərəqqinin ən son nailiyyətlərdən istifadə olunması, intellektual resursların artırılmasının vəcaibliyini önə çəkmişdir.

Azərbaycanda müstəqilliyimizin ilk vaxtlarında – iqtisadi islahatlar dövründə əsas tələblərdən biri dünya bazarında məhsulun rəqabət düzümlülüğünü təmin edən innovasiya fəaliyyətini yaxşılaşdırmaqdır. Innovasiyaların tətbiqi bütün hallarda istehsalın inkişafında köklü dəyişiklələrə səbəb olur. Bazar iqtisadiyyatında innovasiyaların rolü əhəmiyyətli şəkildi artmaqdadır. Innovasiyaların tətbiqi bütövlükdə iqtisadi inkişafın əsas faktorlarından biri kimi çıxış edir. Müasir dövrdə mütərəqqi texnologiyaların rolü artır, iqtisadi artımın xarakteri dəyişir, yeni baxışlar meydana çıxır, bazarların qloballaşması prosesi baş verir. Ona görə dünya iqtisadiyyatının strategiyasına uyğun olaraq innovasiya siyaseti həyata keçirilməlidir. Azərbaycan dövlətinin innovasiya siyaseti innovasiya sisteminin yaradılmasını və innovasiya fəaliyyətinin genişlənməsini qarşıda məqsəd kimi qoyur.